

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВИРОБНИЧА ФАРМАЦЕВТИЧНА ПРАКТИКА «КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНА ОПІКА»

Методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти

Харків - 2023

ЗМІСТ

• ВСТУП.....	4
• МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ	7
• ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	12
• ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ КАФЕДРИ, БАЗ ПРАКТИКИ, ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	12
• ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ	16
• ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ	19
• ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ.....	22
• ДОДАТКИ	24
• РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	34

ВСТУП

У теперішній час в більшості країн світу спостерігається тенденція до збільшення переліку препаратів, дозволених до безрецептурного відпуску, так званих ОТС – препаратів (від англ. *over the counter*). Це велика група ліків, які відвідувач аптеки може купити для самолікування в аптеці без рецепта лікаря, тобто під відповідальність самого відвідувача. Відповідальне самолікування, згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, – це використання споживачем лікарських препаратів, які перебувають у вільному продажі, для профілактики і лікування безпечних для життя порушень самопочуття і усунення симптомів, розпізнаних ним самим. У зв'язку з стрімким поширенням процесу відповідального самолікування хворий потребує додаткової уваги та опіки. Тому наприкінці ХХ сторіччя стратегічний напрямок розвитку охорони здоров'я в усьому світі було визначено трьома словами: "Фокус на пацієнта".

Це положення докорінно змінює роль фармацевта в системі охорони здоров'я. Основною метою його професійної діяльності стає не стільки підвищення кількості та якості лікарських препаратів на ринку, скільки підвищення ефективності і безпеки лікарської терапії конкретного хворого, здійснення фармацевтичної опіки кожного відвідувача аптеки.

Теоретичною базою для цього стала клінічна фармація – завершальний етап у вивченні медико-біологічних дисциплін здобувачами вищої освіти фармацевтичних спеціальностей. Вона базується на знаннях, які отримані здобувачами вищої освіти при вивченні біології з основами генетики, анатомії, нормальної та патологічної фізіології, мікробіології з основами імунології, біохімії, фармакології, біоетики та біобезпеки, фармакотерапії з фармакокінетикою, лабораторної діагностики, аптечної та промислової технології ліків. Як інтегративний предмет клінічна

фармація об'єднує в собі ряд логічно пов'язаних освітніх компонент, які гармонійно доповнюють одна одну: основи клінічної медицини, клінічну фармакологію та фармацевтичну опіку – головну складову професійної діяльності фармацевта.

Важливою частиною практичної підготовки з клінічної фармації та фармацевтичної опіки є виробнича фармацевтична практика, основним завданням якої є закріплення знань, одержаних в процесі навчання, та відпрацювання професійних вмінь і навичок в умовах майбутньої діяльності.

Предметом виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є опанування алгоритму проведення фармацевтичної опіки під час відпуску лікарських препаратів за призначенням лікаря (за рецептом) та/або безрецептурних ліків різних фармакологічних груп, консультативно-інформаційна робота в аптечному закладі, а також робота з профілактики та моніторингу можливої побічної дії ліків. Здобувачі вищої освіти навчаються на практиці застосовувати алгоритм розподілу пацієнтів на "тих, які потребують" і "тих, які не потребують" лікарської консультації і придбати навички вибору оптимального безрецептурного препарату для конкретного хворого. Вони також повинні навчитись проводити фармацевтичну опіку окремих – «декретованих» категорій пацієнтів (старі, діти, вагітні та ін.), які вимагають від фармацевта підвищеної уваги, тому що ризик розвитку побічної дії ліків у них значно вище, а наслідки для здоров'я можуть бути значно більш важкими, ніж для звичайного пацієнта.

Під час проходження виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» здобувачі вищої освіти виконують обов'язки провізора/фармацевта на робочому місці «у першого столу» (при безпосередньому керівництві з боку досвідченого спеціаліста), здійснюючи відпуск лікарських засобів з аптеки та

консультативну роботу з питань раціонального застосування окремого лікарського препарату (правила використання конкретної лікарської форми, режим дозування препарату, сумісність та несумісність з харчовими продуктами та іншими лікарськими засобами, можливі побічні ефекти тощо). Також здобувачі вищої освіти повинні відпрацювати навички спілкування та етичного поводження з пацієнтами/представниками пацієнтів і набути навички збору лікарського анамнезу, проведення консультативно-інформаційної роботи в аптечному закладі та роботи з профілактики і моніторингу можливої побічної дії ліків.

У процесі проходження виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» здобувачі вищої освіти повинні навчитися використовувати в практичній діяльності Перелік безрецептурних препаратів та Протоколи провізора (фармацевта) (Наказ МОЗ України №875 від 11.10.2013).

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Мета виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» – закріплення теоретичних знань з клінічної фармації та фармацевтичної опіки і придбання практичних навичок їх використання в процесі здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки.

Виробнича фармацевтична практика «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» забезпечує набуття здобувачами освіти *компетентностей*:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

Фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

ФК 1. Здатність проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення з метою профілактики поширених захворювань, попередження небезпечних інфекційних, вірусних та паразитарних захворювань, а також з метою сприяння своєчасному виявленню та підтриманню прихильності до лікування цих захворювань згідно з їхніми медико-біологічними характеристиками та мікробіологічними особливостями.

ФК 2. Здатність здійснювати консультивання щодо рецептурних та безрецептурних лікарських засобів й інших товарів аптечного асортименту; фармацевтичну опіку під час вибору та реалізації безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням

біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу та інших товарів аптечного асортименту.

ФК 3. Здатність здійснювати домедичну допомогу хворим та постраждалим у екстремальних ситуаціях та при невідкладних станах.

ФК 4. Здатність забезпечувати раціональне застосування рецептурних та безрецептурних лікарських засобів та інших товарів аптечного асортименту згідно з фізико-хімічними, фармакологічними характеристиками, біохімічними, патофізіологічними особливостями конкретного захворювання та фармакотерапевтичними схемами його лікування.

ФК 5. Здатність здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням лікарських засобів згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристики, а також з урахуванням суб'єктивних ознак та об'єктивних клінічних, лабораторних та інструментальних критеріїв обстеження хворого.

ФК 13. Здатність продемонструвати та застосовувати у практичній діяльності комунікативні навички спілкування, фундаментальні принципи фармацевтичної етики та деонтології, що засновані на моральних зобов'язаннях та цінностях, етичних нормах професійної поведінки та відповідальності відповідно до Етичного кодексу фармацевтичних працівників України і керівництв ВООЗ.

Основними завданнями виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» є:

– відпрацювання професійних вмінь і навичок фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних препаратів;

- відпрацювання професійних вмінь і навичок визначення умов раціонального застосування рецептурних препаратів, здійснення консультацій з питань сумісності з продуктами харчування, алкоголем, іншими лікарськими засобами, режиму дозування, правилам застосування конкретної лікарської форми;
- придбання навичок здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням лікарських засобів згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристик, а також суб'єктивні ознаки та об'єктивні клінічні, лабораторні та інструментальні критерії обстеження хворого;
- здатність здійснювати домедичну допомогу хворим та постраждалим у екстремальних ситуаціях;
- придбання навичок здійснювати оцінку співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу;
- придбання навичок проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення з метою профілактики поширених захворювань внутрішніх органів, попередження небезпечних інфекційних та паразитарних захворювань;
- придбання навичок індивідуального підходу до кожного хворого з урахуванням вікового критерію і важкості захворювання на основі принципів медичної етики і деонтології.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен

ЗНАТИ:

- основні діючі накази та іншу нормативну документацію МОЗ України щодо прийому рецептів і відпуску лікарських препаратів з аптеки;

- сучасний асортимент і класифікацію лікарських засобів;
- Перелік безрецептурних препаратів, дозволених до застосування в Україні, номенклатуру ОТС-препаратів;
- правила безрецептурного відпуску лікарських препаратів;
- характерні клінічні симптоми найбільш поширених захворювань, що вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- принципи збору анамнезу хвороби, анамнезу життя, лікарського анамнезу;
- категорії відвідувачів аптеки, що вимагають особливо пильної фармацевтичної опіки – групи ризику;
- алгоритм вибору оптимального безрецептурного препарату для лікування захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування;
- принципи фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки при відпуску безрецептурних препаратів;
- організацію інформаційної і консультативної роботи в аптеці;
- правила охорони праці і техніки безпеки.

ВМІТИ:

- користуватися нормативною і довідковою літературою про лікарські препарати;
- орієнтуватися в номенклатурі вітчизняних і закордонних лікарських препаратів;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорії пацієнтів, які потребують обов'язкової консультації лікаря;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорію пацієнтів, у якої можливе проведення відповідального самолікування;
- відносити лікарські препарати в категорію «рецептурних» і «безрецептурних»;
- консультивати відвідувачів аптеки з усіх питань, які стосуються лікарської терапії (як рецептурними, так і безрецептурними засоба-

ми);

- збирати анамнез хвороби, життя, лікарський анамнез;
- вибирати оптимальний безрецептурний препарат для конкретного відвідувача аптеки;
- здійснювати фармацевтичну опіку відвідувачів аптеки при відпуску безрецептурних та рецептурних препаратів;
- виконувати правила охорони праці і техніки безпеки.

Методичні рекомендації складені відповідно до Стандарту підготовки здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю “226 Фармація, промислова фармація” і навчального плану НФаУ.

Для здобувачів вищої освіти і керівників практики від кафедри та баз практики ці методичні рекомендації є основним навчально-методичним документом, який складено на підставі робочої програми виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка».

На проходження виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» надається 135 годин/4,5 кредитів ECTS. Проводиться практика в аптечних закладах на 5 курсі (IX або X семестр), термін проходження практики – 3 тижні (15 робочих днів при п'ятиденному робочому тижні).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Загальний контроль діяльності з організації практичної підготовки здобувачів вищої освіти здійснює проректор закладу вищої освіти з науково-педагогічної роботи.

Керівник відділу практики, працевлаштування та кар'єрного зростання відповідає за загальну організацію практичної підготовки в Університеті, налагодження зв'язків з кафедрами університету, базами практики, здобувачами вищої освіти, а також відповідає за процес в системі ІСУ НФаУ, який описаний у документованій процедурі ДП А2.2.2-40-063 «Забезпечення взаємодії з базами практичної підготовки».

Завідувач кафедри у тісному контакті з керівником практики від бази практики несе відповідальність за виконання програми практики.

Безпосередню відповідальність за дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії та одержання необхідної інформації для виконання програми практики несе призначений керівник практики від бази практики.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ КАФЕДРИ, БАЗ ПРАКТИКИ, ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кафедра:

- Забезпечує навчально-методичне керівництво і виконання програм практики. Визначає зміст практики, розробляють методичні рекомендації, програми практики і додаткові інформаційні матеріали, спрямовані на поліпшення якості проведення практики здобувачів вищої освіти.

- Залучає до керівництва практикою науково-педагогічних працівників кафедри, які брали участь в освітньому процесі освітньої компоненти «Клінічна фармація та фармацевтична опіка», з якої проводиться

фармацевтична практика; обговорює підсумки практичної підготовки та аналізують виконання програми практики на засіданнях кафедри.

- Надає відділу практики, працевлаштування та кар'єрного зростання прізвища, ім'я, по батькові відповідальних за практичну підготовку здобувачів вищої освіти від кафедри, при необхідності подають *заявку на укладення договорів (Ф А2.2.2-40-264)*.

- Завчасно інформують здобувачів вищої освіти щодо мети, терміну, змісту практики, оформлення необхідних документів, системи звітності, приймають підсумковий контроль з практики за участю керівників від баз практичної підготовки (у разі можливості). Висвітлюють інформацію щодо заходів з організації і проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти на сайті кафедри. Після проведення практики готують *Звіт про практичну підготовку* із зауваженнями і пропозиціями щодо її поліпшення (Ф А2.2-40-076).

- Норма часу навантаження за практичну підготовку визначається ПОЛ А1.1-38-073 «Положенням про планування й облік навчальної роботи і основних видів методичної, наукової та організаційної роботи науковопедагогічних працівників НФаУ».

- Співпрацюють з відділом практики, працевлаштування та кар'єрного зростання у напрямку удосконалення системи організації практики, з базами практики – щодо оновлення програм практики, адаптованих до сучасних умов, інформують відділ практики, працевлаштування та кар'єрного зростання про можливість використання бази практики на наступний навчальний рік.

Викладач – керівник практики від кафедри:

– інформує здобувачів вищої освіти щодо мети, терміну, змісту прак-

- тики, оформлення необхідних документів, системи звітності;
- приймає залік з практики у порядку, встановленому кафедрою;
- співпрацює з базами практики у напрямку оновлення програм практики, адаптованих до сучасних умов;
- інформує відділ практики про можливість використання бази практики на наступний навчальний рік.

База практики (аптечний заклад):

- Самостійно визначають організацію керівництва практичною підготовкою здобувачів вищої освіти на підприємстві, долучаються до системи розподілу здобувачів вищої освіти на практику.

- Згідно з договором про проведення практики приймають здобувачів вищої освіти на практику у кількості, яка дозволяє базам практики створити належні умови для якісного виконання програми практики. Отримують від відділу практики список здобувачів вищої освіти, направлених на практичну підготовку, використовують Е-направлення (електронне направлення).

- Створюють належні умови для проходження практичної підготовки на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства; добирають досвідчених фахівців, які безпосередньо керуватимуть практикою здобувачів вищої освіти, після її закінчення надають письмові характеристики виробничої діяльності здобувачів вищої освіти.

- Беруть участь у формуванні вимог до змісту практичної частини освітніх програм, розробці системи і критеріїв знань та компетентностей здобувачів вищої освіти тощо.

Керівник практики від бази практики:

- Призначається керівником від підприємства і керує практикою здобувачів вищої освіти на робочому місці відповідно до програми.
- Забезпечує необхідні умови на кожному робочому місці для виконання програми практики згідно з календарним графіком її проходження.
- Контролює дотримання здобувачами вищої освіти правил внутрішнього розпорядку, веде облік присутності здобувачів.
- Оцінює якість роботи здобувачів вищої освіти, після закінчення практики надає відгук на здобувачів вищої освіти з відображенням в ньому виконання програми практики, якості професійних знань та умінь, ставлення практикантів до роботи, якість підготовленого ними звіту.
- Повідомляє відділу практики, працевлаштування та кар'єрного зростання, кафедри, що керує практикою, про всі порушення здобувачами вищої освіти правил внутрішнього розпорядку, техніки безпеки, невиконання програми практики.

Здобувачі вищої освіти повинні:

- Закріпитися за базами практичної підготовки (реєстрація на практику) шляхом оформлення ними Google-форми: «Розподіл здобувачів вищої освіти на практичну підготовку».
- До початку практики отримати форми необхідних бланкових документів: *направлення на практику* (Ф А2.2.2-40-289), *щоденник практики* (Ф А2.2.2-40-291) та методичні матеріали. Зобов'язані своєчасно приступити до проходження практики; у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики та вказівками її керівників; вивчати і суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії та

внутрішнього трудового розпорядку; нести відповідальність за виконану роботу; своєчасно оформити *Щоденник практики* (Ф А2.2.2-40-291), *Звіт здобувача вищої освіти про проходження практики* (Ф А2.2-40-140) та скласти підсумковий контроль з практичної підготовки.

- У період проходження практичної підготовки підпорядковуються режиму роботи, встановленому на підприємстві. Окремі відхилення від цього режиму припускаються тільки з дозволу керівників практики від підприємства або адміністрації підрозділу, де здійснюється проходження практики.
- Тривалість робочого часу здобувачів вищої освіти під час проходження практики складає 40 годин на тиждень, у тому числі 1 година на день для оформлення звітних документів з практики (щоденник, звіт).

ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю “226 Фармація, промислова фармація” денної та заочної форми навчання проходять фармацевтичну практику «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» на робочому місці провізора «у першого столу».

**Графік розподілу робочого часу здобувачів вищої освіти
під час виробничої фармацевтичної практики
«Клінічна фармація та фармацевтична опіка»**

№ з/п	Назва роботи	Кількість днів
1	2	3
1.	Знайомство з базою проходження виробничої практики. Оснащення робочого місця провізора (описати його обов'язки згідно вимог відповідного наказу МОЗ України, наявність довідкової літератури, оформлення вітрин та торгового залу), вивчити асортимент ліків, наявних в аптеці. Інструктаж з техніки безпеки, санітарно-гігієнічним заходам, дотримання фармацевтичного порядку (пп. 1-5 Звіту)	1
2.	Знайомство з організацією інформаційної роботи в аптеці. Навести приклад в Звіті практики заповненого інформаційного листа про новий лікарський препарат, що надійшов до аптеки, відзначити його переваги перед іншими препаратами цієї групи, які наявні в аптечному асортименті (п. 6 Звіту)	1
3.	Знайомство з етичними та деонтологічними аспектами спілкування провізора і відвідувача аптеки. Придбання навичок індивідуального підходу до кожного хворого з урахуванням вікового критерію і тяжкості захворювання: коротке опитування пацієнта і збір анамнезу, вибір безрецептурного препарату з урахуванням фармакологічних властивостей, показань і протипоказань до призначення препарату, можливих побічних ефектів (описати в Звіті практики конкретні приклади з клініко-фармакологічним обґрунтуванням вибору препарату та особливостями його застосування у конкретного пацієнта) (пп. 7-9 Звіту)	Щоденно (15 днів)

1	2	3
4.	Здійснення рецептурного та безрецептурного відпуску лікарських препаратів (навести приклади ОТС-препаратів і фармацевтичної опіки при їх відпуску) (п. 9 Звіту)	Щоденно (15 діб)
5.	Опис у Звіті виробничої практики (за встановленою схемою) 2-х практичних ситуацій, які виникають при спілкуванні провізора і хворого, який звернувся за консультацією до провізора аптеки. Запропонувати свої шляхи вирішення ситуацій і відзначити помічені помилки з боку провізора (за наявності таких) (п. 9 Звіту)	Щоденно (15 діб)
6.	Придбання та закріплення навичок пошуку та порівняння препаратів-аналогів, які є в асортименті аптеки (п. 10 Звіту)	1
7.	Відпрацювання алгоритму відпуску лікарських засобів, на які поширюється дія проекту щодо запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою (п. 11 Звіту)	1
8.	Звітування про проходження практики. Складання підсумкового контролю.	За розкладом очної частини навчання

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

- Після закінчення терміну практики здобувачі вищої освіти звітують про виконання програми у порядку, встановленому кафедрою.
- Види і форми контролю рівня знань, умінь, навичок, які здобувачі вищої освіти набули та закріпили під час проходження фармацевтичної практики, визначаються її програмою.
- Оформлені звітні документи з практики (щоденник, звіт) можуть бути підписані керівниками практики традиційним способом: паперові документи із печаткою (де передбачено) та підписом або кваліфікованим електронним підписом (КЕП).
- Залік з практики здобувачі вищої освіти складають викладачу кафедри протягом перших п'ятнадцяти днів наступного після практики семестру. Здобувачі заочної форми здобуття освіти мають можливість скласти залік з практики під час семестрового контролю, який настає після завершення практики; на залік з практичної підготовки можуть бути запрошені керівники від баз практики.
- Оцінювання результатів практичної підготовки здійснюється за рейтинговою 100-бальною шкалою і має визначення за системою ECTS та традиційною шкалою, прийнятою в Україні.
- Поточний контроль складається з перевірки правильності і повноти виконання завдання за навчальною програмою, правильності ведення і належності оформлення звіту та щоденнику з практики, систематичності виконання повсякденної роботи на базі практики і сумарно складає 36-60 балів (*див. таблицю*).
- Підсумковий контроль включає усне опитування з контролю засвоєння практичних навичок, відповіді на тестові завдання і

сумарно складає 24-40 балів; загальний рейтинг з модулю не перевищує 100 балів (*див. таблицю*).

- Результат диференційованого заліку за практичну підготовку заноситься до відомості обліку успішності та індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.
- Після закінчення практики кафедра подає екзаменаційно-залікову відомість до відповідного деканату, звіт про практику – до відділу практики.

**Критерії оцінювання результатів практики
та шкала оцінювання**

Критерії	Поточний контроль	Підсумковий контроль
Правильне заповнення і оформлення звіту та щоденника	6-10	
Правильне і повне виконання завдання за навчальною програмою (30 практичних ситуацій по 0,6-1 балів)	18-30	
Правильне і повне виконання завдання за навчальною програмою (інформація про 4 лікарських препарати по 1,5-2,5 балів)	6-10	
Правильне і повне виконання завдання за навчальною програмою (приклад рецепту на препарат, виписаний лікарем, для лікування особи з гіпертонічною хворобою)	6-10	
Уміння здійснювати відбір хворих для обов'язкового направлення до лікаря або для рекомендації безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування. Правильність вибору фармакологічної групи та оптимального безрецептурного ЛП з певної фармакологічної групи, лікарської форми та шляху введення для конкретного відвідувача. Уміння рекомендувати альтернативні шляхи вирішення питань заміни лікарських препаратів, усунення поліпрагмазії, зниження ризику розвитку побічних реакцій. Уміння здійснювати фармацевтичну опіку декретованих категорій відвідувачів аптек. Тестові завдання.		24-40
ВСЬОГО	36-60	24-40

- Звітна документація з практики зберігається 3 роки відповідно до Переліку типових документів, що створюються в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням термінів зберігання документів, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 р. № 578/5 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 400/5 від 07.03.2013) та ПОЛ «Положення про практичну підготовку здобувачів вищої освіти в НФаУ» (ПОЛ А2.2-40-022).
- Якщо програма практики не виконана здобувачем вищої освіти з поважної причини, йому надається можливість проходження практики повторно за індивідуальним графіком у вільний від навчання час.

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі вищої освіти під час проходження практики ведуть звітну документацію (Звіт про проходження виробничої фармацевтичної практики «Клінічна фармація та фармацевтична опіка») щодня. Звіт є офіційним документом і повинен бути наданий на кафедру фармакології та фармакотерапії після закінчення практики у порядку, встановленому кафедрою. Без звіту або при несвоєчасному його оформленні виробнича практика не може бути зарахована.

Звіт повинен дати чітке уявлення про ступінь самостійності здобувача вищої освіти при виконанні тієї чи іншої роботи. На початку звіту слід охарактеризувати організацію роботи конкретною аптекою в цілому та організацію консультативно-інформаційної роботи в ній, навести приклади етичних та деонтологічних аспектів роботи провізора, а також знайомства з психологічними аспектами взаємовідносин між провізором та пацієнтом.

У період практики на робочому місці провізора аптеки здобувачі щодня описують в звіті дві практичні ситуації з фармацевтичної опіки (1 – при відпуску безрецептурних препаратів, 1 – при відпуску рецептурного препарату) і пропонують свої шляхи їх вирішення. Здобувач вищої освіти повинен аргументувати вибір того чи іншого препарату, використовуючи теоретичні знання і вміння, отримані при вивченні освітньої компоненти «Клінічна фармація та фармацевтична опіка» та інших освітніх компонент. Ситуація повинна бути коротко описана з чітким викладом суті проблеми і дій провізора з її вирішення, за можливістю згідно Наказу МОЗ України №875 від 11.10.2013 р. «Про затвердження протоколів провізора (фармацевта)», який регламентує взаємодію провізора з пацієнтом/представником пацієнта при відпуску

лікарських препаратів.

Для обґрунтування прийнятого рішення щодо вибору того або іншого препарату здобувач може керуватися довідниками з лікарських препаратів, літературою з внутрішніх хвороб, навчальними посібниками з клінічної фармації, записами лекцій і всією доступною довідковою літературою, що є в аптеці. Також у період фармацевтичної практики здобувачі придбають навички пошуку препаратів-аналогів та порівняння їх з оригінальними препаратами, які є в асортименті аптеки.

Крім цього, здобувачі повинні відпрацювати алгоритм відпуску лікарських засобів, на які поширюється дія проекту щодо запровадження державного регулювання цін на лікарські засоби для лікування осіб з гіпертонічною хворобою.

Звіт про проходження фармацевтичної практики заповнюють щодня після закінчення роботи і зберігають в аптеці. Він повинен бути доступний керівнику практики від кафедри в будь-який час робочого дня. По закінченню практики звіт необхідно завірити підписом керівника аптеки та печаткою установи. У разі відсутності підпису та печатки аптеки до складання підсумкового контролю здобувачі не допускаються.

Наприкінці звіту наводяться висновки про проходження фармацевтичної практики, у яких здобувач дає оцінку її позитивним і негативним сторонам, пропозиції щодо поліпшення практики. Установою, в якому проходила практика, висновки не завіряються.

Зразок титульного аркуша і приклад заповнення щоденника представлені в додатках 1-3 цих методичних рекомендацій.

Додаток 1

Зразок титульного аркуша звіту про проходження
виробничої фармацевтичної практики
«Клінічна фармація та фармацевтична опіка»

Ф А2.2-40-140

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФАРМАКОЛОГІЇ ТА ФАРМАКОТЕРАПІЇ

ЗВІТ

**здобувача вищої освіти
про проходження виробничої фармацевтичної практики
«Клінічна фармація та фармацевтична опіка»**

Виконав:

здобувач вищої освіти _____ курсу, групи _____
спеціальності 226 Фармація, промислова фармація
освітньої програми Фармація

_____
(прізвище ім'я по батькові)

Місце практики:

_____
(найменування бази практики)

Термін практики:

з _____ до _____

Керівники практики:

від кафедри:

_____
(посада, прізвище ім'я по батькові)

від бази практики:

_____
(посада, прізвище ім'я по батькові)

Дата складання підсумкового контролю з практики:

« ____ » _____ 20__ року

Харків 20 ____

Ознайомлення з базою проходження виробничої практики

1. Вид аптеки (державна, приватна, міжлікарняна та ін.)

---

2. Графік роботи

---

3. Найближчі заклади охорони здоров'я (аптеки, лікарні, поліклініки та ін.), їх профіль

---

4. Проходження інструктажу з техніки безпеки:

(прізвище, ім'я, по-батькові, посада особи, яка проводила інструктаж)

(підпис)

5. Організація роботи провізора «за першим столом»:

- обладнання робочого місця, його обов'язки в даній аптечній організації

- наявність основних діючих наказів та ін. нормативної документації МОЗ України, інформаційних матеріалів та довідкової літератури (в т.ч. *Наказ МОЗ України «Перелік безрецептурних препаратів, дозволених до застосування в Україні», Протоколів провізора (фармацевта) та ін.*)

---

6. Особливості організації консультативно-інформаційної роботи в даній аптеці:

- організація роботи з профілактики та моніторингу можливої побічної дії лікарських препаратів

- приклад інформаційного листа (інформаційного повідомлення) про лікарський препарат, який вперше надійшов в аптеку

---

7. Знайомство з етичними і деонтологічними аспектами роботи провізора (необхідність і роль медичної етики та деонтології в процесі спілкування провізора і відвідувача аптеки, провізора і лікаря)

---

8. Знайомство з психологічними аспектами взаємовідносин між провізором та пацієнтом (які фактори найбільш впливають на ефективність терапії)

Зразок заповнення звіту (приклади проведення фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки, які здійснювалися самостійно (п. 9 Звіту))

	Практична ситуація	Дії провізора	Аналіз ситуації, рішення, яке Ви прийняли, рекомендації
1	2	3	4
1.	Молода жінка звернулася до аптеки з проханням порекомендувати лікарський препарат для лікування зубного болю	Провізором було рекомендовано та відпущено лікарський препарат Німесулід, гранули для оральної суспензії	<p>Німесулід, гранули для оральної суспензії – це рецептурний препарат, провізор не може рекомендувати та відпускати його без рецепту лікаря.</p> <p>Перед рекомендацією та відпуском лікарського препарату у відвідувачки потрібно було запитати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Для кого придбають лікарський препарат (дитина, вагітна жінка, літня людина)? 2. Як давно турбує зубний біль? 3. Чи супроводжується зубний біль головним болем, підвищенням температури тіла, ознобом тощо? 4. При наявності загрозливих симптомів – терміново звернутись до лікаря-стоматолога! 5. Чи мають місце в анамнезі захворювання ШКТ, ССС тощо? <p>Доцільно порекомендувати для симптоматичного лікування зубного болю лікарський препарат з ібупрофеном. Також можна порадити полоскання ротової порожнини теплим розчином ха-</p>

1	2	3	4
			<p>рчової соди або настоєм шавлії.</p> <p>Проте обов'язково зазначити: якщо зубний біль не минає протягом 2-3 годин або посилюється, необхідно звернутися до лікаря-стоматолога (не використовувати знеболювальні препарати менш ніж за 3 години до візиту до лікаря, оскільки це може ускладнити встановлення діагнозу)</p>
2.	<p>Чоловік звернувся до аптеки з проханням відпустити лікарський препарат для лікування висипань у ділянці губ</p>	<p>Провізор задав питання: "Чи використовували Ви коли-небудь препарати з ацикловіром?". Після позитивної відповіді відпущено препарати Герпевір таблетки по 200 мг та Герпевір мазь</p>	<p>Препарат Герпевір таблетки по 200 мг – є рецептурним, тому відпускати його без рецепту лікаря не можна.</p> <p>Герпевір мазь належить до безрецептурних препаратів, але перед її відпуском було б доцільно задати такі питання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Для кого придбають лікарський препарат (вагітна жінка, дитина, літня людина тощо)? 2. Як давно з'явилися висипання? 3. Чи супроводжуються вони підвищенням температури тіла, погіршенням загального стану, тощо? 4. Чи спостерігається поширення висипань на інші ділянки тіла та слизові оболонки? 5. При наявності одного або декількох загрозливих симптомів

1	2	3	4
			<p>терміново звернутись до лікаря!</p> <p>6. Чи був раніше <i>позитивний</i> ефект від лікування ацикловіром?</p> <p>7. Чи має місце прийом інших лікарських препаратів (ГКС, антибактеріальні, противірусні тощо)?</p> <p>Доцільно дати рекомендації: суворо дотримуватись правил особистої гігієни (не видавлювати та не торкатись висипань, до та після нанесення мазі ретельно мити руки, користуватись окремим рушником, посудом); наносити мазь приблизно з 4-годинними інтервалами, за винятком нічного часу. Якщо захворювання триває більше 10 днів або з'явилися загрозливі симптоми – терміново звернутись до лікаря за консультацією!</p>
3.	Відвідувач звернувся з рецептом на відпуск лікарського препарату Цефподоксім (Cefpodoxim e) таблетки	Провізором відпущено препарат Цефподоксім таблетки по 200 мг	<p>Перед відпуском лікарського препарату у відвідувача потрібно було запитати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Для кого придбають препарат (самого відвідувачу аптеки, його дитині, дружині тощо)? 2. Чи застосовувався раніше цей антибактеріальний препарат та з якого приводу? 3. Чи не відзначалось будь-яких алергі-

1	2	3	4
	по 200 мг		<p>чних реакцій на прийом лікарських препаратів?</p> <p>4. Чи застосовує пацієнт у даний час інші антибактеріальні препарати?</p> <p>5. Під час лікування антибіотиками доцільно застосовувати про- та пребіотики для нормалізації мікрофлори кишечника. Тому було б доцільно разом з антибіотиком запропонувати до відпуску ще й, наприклад, лінекс.</p> <p>Варто дати рекомендації: курс антибіотикотерапії повинен бути пройдений повністю з дотриманням точного дозування; антибіотик треба запивати тільки водою; правильне харчування (виключення продуктів, які дають навантаження на ШКТ. Смажені, жирні, солоні, копчені, молочні продукти та тонізуючі напої краще не вживати, алкогольні напої категорично заборонені. Обов'язково зазначити: якщо на 2-3ю добу не спостерігаються симптоми покращення (зниження температури тіла тощо) – треба звернутися до лікаря для заміни антибактеріального препарату!</p>

Зразок заповнення звіту (приклад рецепту на лікарський препарат для лікування особи з артеріальною гіпертензією та проведення фармацевтичної опіки (п. 11 Звіту)

Рецепт	<p>Rp.: Tab. Enalaprilі 5 D.t.d. N 20 S. По 1 табл. 1 раз на добу</p>
Правильність виписування рецепта	Доза лікарського препарату прописана некоректно: замість – 5 - має бути прописано 5 mg або 0,005
Відповідність призначеної дози ЛП	У бесіді з відвідувачем встановлено, що препарат призначено для початкового лікування артеріальної гіпертензії, тому доза 5 мг (мінімальна доза еналаприлу) призначена вірно
Інформація щодо особливостей застосування ЛП:	
- режим дозування	5 мг 1 раз на добу з подальшою корекцією дози (при необхідності)
- умови прийому	Таблетки можна приймати незалежно від вживання їжі
- термін лікування	Лікарський засіб призначено вперше, тому слід звернутися до лікаря через 2-3 тижні з метою визначення ефективності лікування, і в подальшому після досягнення цільового рівня АТ – кожні 6-12 місяців
- правила зберігання	Зберігати в недоступному для дітей, сухому, захищеному від світла місці при температурі від 15 до 25 °С
Застереження при застосуванні:	
- особливості прийому ЛП у декретованого контингенту	Препарат протипоказаний дітям до 12 років, під час вагітності та у період лактації
- побічні ефекти ЛП	<p>З боку нервової системи і психіки: головний біль, депресія</p> <p>З боку органів зору: затуманення зору</p> <p>З боку серцево-судинної системи: запаморочення, гіпотензія (особливо після прийому першої дози), біль за грудиною, порушення ритму, стенокардія, тахікардія</p>

	<p><i>З боку дихальної системи:</i> кашель, задишка</p> <p><i>З боку травного тракту:</i> нудота, діарея, абдомінальний біль, зміна смаку</p> <p><i>З боку шкіри та підшкірної тканини:</i> висипання, підвищена чутливість/ангіоневротичний набряк обличчя, кінцівок, губ, язика, голосової щілини та/або гортані</p> <p><i>Зміни лабораторних показників:</i> анемія, тромбоцитопенія, лейкопенія, агранулоцитоз (частота гематологічних порушень частіше спостерігалася у хворих з нирковою недостатністю, аутоімунними захворюваннями). Можливі підвищення концентрації калію, креатиніну та сечовини в сироватці крові. Є відомості про погіршення функції нирок та появу протеїнурії на фоні терапії інгібіторами АПФ</p>
- вплив складу та режиму прийому їжі та одночасного застосування інших ЛП	<p>Приймати незалежно від прийому їжі. Надмірне вживання натрію хлориду знижує гіпотензивний ефект еналаприлу.</p> <p>Етанол, діуретики, антигіпертензивні засоби потенціюють гіпотензивний ефект еналаприлу.</p> <p>Снодійні, наркотичні, знеболювальні засоби сприяють зниженню АТ при застосуванні з еналаприлом.</p> <p>Одночасний прийом з калійзберігаючими діуретиками може призвести до гіперкаліємії.</p> <p>Нестероїдні протизапальні препарати (особливо індометацин) та естрогени зменшують гіпотензивний ефект еналаприлу.</p>
Загальні рекомендації щодо модифікації способу життя	Нормалізація маси тіла, відмова від шкідливих звичок, зменшення вживання води та солі
Інформація про дії пацієнта при появі побічних реакцій при застосуванні ЛП	Звернення до лікаря за консультацією щодо подальшого прийому препарату

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Клінічна фармація : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця, І.Г. Купновицької. – Х. : НФаУ : Золоті сторінки, 2013. – 912 с.
2. Фармакологія в допомогу студенту, провізору и врачу: Учебник-справочник / Дроговоз С.М., Штрыголь С.Ю., Щекіна Е.Г.– Х.: Титул, 2013. – 900 с.
3. Клиническая фармация : базовый учеб. для студентов высш. фармацев. учеб. заведения (фармац. фак.) IV уровня аккредитации ; (изд. доработ. и доп.) / под ред. В.П. Черных, И.А. Зупанца, И.Г. Купновицкой. Харьков : НФаУ : Золотые страницы, 2015. – 1056 с.
4. Клінічна фармація (фармацевтична опіка): підруч. для студ. вищ. мед. (фармац.) навч. закл. / І.А.Зупанець, В.П.Черних, Т.С.Сахарова та ін.; за ред. В.П.Черних, І.А.Зупанця. – Х. : НФаУ : Золоті сторінки, 2011. – 706 с.
5. Наказ МОЗ України №876 від 18.04.2019 р. «Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених для застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-19>. – Назва з екрану.
6. Симптоми та синдроми в практичній фармації. Принципи терапії : навч. посіб. для студентів фармацев. ф-тів вищ. мед. (фармац.) навч. закл. освіти / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик тощо ; за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черних. — Харків : Золоті сторінки, 2018. – 112 с.
7. Протоколи провізора (фармацевта) / розроб.: В.П. Черних, І.А. Зупанець, О.О. Нагорна тощо ; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця, О.М. Ліщишиної. – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 232 с.
8. Фармацевтична опіка : практичний посібник / І. Зупанець, В. Черних, С. Попов та ін. ; за ред. І. Зупанця, В. Черниха. – Київ : Фармацевт Практик, 2016. – 208 с.
9. *Rx index* – довідник еквівалентності лікарських засобів / Спеціалізоване медичне видання для фахівців / за ред. І.А. Зупанця, В.П. Черниха 3-тє вид. доп. та перероб.– Київ: Фармацевт Практик, 2019. – 832 с.